

Türk Ulusal Hareketi Bayan Ferit-Bey'in Konferans Metni

Çeviren: Ayten ER* Hidayet ÖZCAN**
Müfide Ferit Tek Hakkında
(29.04.1892 - 24.03.1971)

Roman, hikâye, makale ve siyasî yazılar kaleme alan Müfide Ferit, babası'nın görevli olduğu Kastamonu'da doğmuştur. Göbek adı Meryem Fevziye Müfide'dir. Babası Kemahlı Mahzar Paşa'nın oğlu Şevket Bey, annesi Zâimzâde İsmail Efendi ile İbşir Paşa tarafından Zineti hanımın kızı Feride Hanımdır.¹ Ahmet Ferit'le evlenmesinden sonra Müfide Ferit adını kullanmıştır.

Şevket Bey Müşir Recep Paşa (1842-1908)'nin yaveridir. Recep Paşa'nın Trablusgarb'a tayin edilmesiyle (1898) Trablus'a giden Şevket Bey, ailesini de beraberinde götürmüştür. Trablus'ta kızlara mahsus Türk okulu olmadığı için İtalyan okuluna giden Müfide Fevziye, burada İtalyanca öğrenir. Yine bir İtalyan'dan piyano dersleri alır. Babası da kızına evde Türkçe, Arapça, Farsça ve Fransızca öğretir.²

Şevket Bey, kızı Müfide Fevziye'yi okuması için o tarihte Fransa'da bulunan dostu Ahmet Rıza Bey'in veliliğinde Fransa'ya gönderir (1903). Burada Versailles Lycee'de okumaya başlayan Müfide Fevziye, babasının hastalanması üzerine Trablus'a döner (1905). Hastalığı ilerleyen Şevket Bey, kızı Müfide'yi

Ahmet Ferit (Tek, 1878-1971)³ ile nişanlar. Bir müddet sonra da vefat

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

** Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Müfide Ferit Tek ile ilgili olarak bkz.: Hidayet Özcan, *Müfide Ferit Tek, Hayatı Sanatı Eserleri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE., Yüksek Lisans Tezi, 1999, VII+ 177 s., Van; Emel Esin, *Annem Muharrir Müfide Ferit Tek*, Türk Kadını, Y.7, S. 81-82, s. 9; Emel Esin, *Önsöz*, Pervaneler, 2. Baskı, Ankara 1974, s.7

2 Emel Esin, *Önsöz*, s.8; Dr. M. Hidayet Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları (Yönetimleri Açısından)*, TKAE Yayınları, Ankara 1990.

3 Erkân-ı Harbiye Mektebi talebesi iken siyasî faaliyette bulunduğu için tutuklanıp 1897'de Trablusgarb'e sürgüne gönderilen Ahmet Ferit, Recep Paşa'nın yaveri olarak burada bulunan ve daha sonra damadı olacağı Şevket Bey'in yardımlarıyla Fransa'ya kaçar (1900). Paris'te Ecole Libre des Scienes Politiques'de okur. Paris'te bulunduğu yıllarda İttihat ve Terakki mensuplarıyla siyasî faaliyetlerin içinde yer alan ve Ahmet Rıza'nın çıkardığı Şura-yı Ümmet gazetesinde yazılar yazan Ahmet Ferit 1903-1908 yılları arasında İstanbul'da tutuklanacağını bildiği için Mısır'a gider. II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine eşiyile birlikte İstanbul'a dönen ve açılan Meclis-i Mebusan'da başkâtiplik (1909), Mekteb-i Mülkiye'de hocalık, Şura-yı Ümmet'te yazarlık gibi yoğun bir çalışma hayatına başlar. Ahmet Ferit, bir müddet sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ihtilafa düşünce 1912 yılında Millî Meşrutiyet Fırkası'nı kurar ve başkanı olur. Aynı günlerde fırkanın yayın organlığını yapacak İfham (Eylül 1912) adıyla bir de gazete neşrine

Gazi

Akademik
Bakış

293

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

eder.⁴ Şevket Bey'in ölümünden iki yıl sonra (1907) İskenderiye'de Ahmet Ferit'le evlenen ve meşrutiyetin ilânına kadar eşiyle Mısır'da yaşayan Müfide Fevziye, evlendikten sonra kendi adı Müfide'yi, eşinin adından Ferit'le birleştirerek Müfide Ferit adını kullanır.

Meşrutiyet'in ilanından sonra eşiyle birlikte İstanbul'a gelen Müfide Ferit'in hem hayatı hem de sosyal ve siyasi fikirleri, evleninceye kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Trablus şubesini kuracak kadar İttihatçı olan babası, evlendikten sonra ise siyaset ve devlet adamı kimliğini layıkıyla taşıyan eşi Ahmet Ferit'in etkisinde şekillenmiştir.

Devletin varlığını ve bağımsızlığını, milletin huzur ve refahını her şeyin üstünde gören Ahmet Ferit ve eşi Müfide Ferit, Milli Mücadele'ye ilk destek verenler arasında yer alırlar.

Müfide Ferit, İstanbul'da ve Ankara'da yayınlanan gazete ve dergilerde (İfham, Türk Yurdu, Büyük Mecmua, Türk Kadını, Yarın, Şehbâl ve Hâkimiyet-i Milliye), Millî Mücadele'ye destek veren yazılar kaleme aldı, konferanslar verdi, yapılan mitinglere konuşmacı olarak katıldı. Türk kadınının layık olduğu yeri alabilmesi için projeler geliştirdi. Feminizm üzerine konuşmalar yaptı. Türklerin Millî Mücadele'de haklı olduklarını savunan Fransız yazar Pier

başlar. Ahmet Ferit, 1912 yılında kurulan ve kurucuları arasında bulunduğu Türk Ocağı'nın başkanlığını üstlenir. Mahmut Şevket Paşa'nın suikastle öldürülmesinden sonra siyasî anlayışına katılmadığı Talat Paşa tarafından önce Sinop'a, sonra da Bilecik'e (1915) sürgün edilir. Sinop'ta sürgünde iken, Tekin mahlasıyla yayınladığı Turan adlı kitabını kaleme alır. 1918 yılında Talat Paşa'nın daveti üzerine İstanbul'a döner ve Kiev'e elçi olarak gönderilir (1918). Bolşeviklerin Ukrayna'yı işgal etmesi üzerine 1919 yılında İstanbul'a dönen Ahmet Ferit, Damat Ferit Paşa kabinesinde Nafia Nazırı olur. Aynı yıl Millî Türk Fırkası'nı kurar ve fırkanın yayın organı olarak İfham gazetesini ikinci defa yayınlamaya başlar (Temmuz 1919-Kasım 1920). Ahmet Ferit, son seçimde İstanbul mebusu olur. Mustafa Kemal'in Ankara'ya çağırması üzerine 1920'de Ankara'ya gelerek Büyük Millet Meclisi'nin Maliye Vekili olur. 1921-1923 yıllarında Büyük Millet Meclisi'nin temsilcisi olarak Paris'e gönderilen Ahmet Ferit, 1923'te Ankara'ya döner. Kütahya mebusu olarak Büyük Millet Meclisine seçilen Ahmet Ferit, Dahiliye Vekilliğine getirilir. Dahiliye vekilğinden istifa ederek ayrılan Ahmet Ferit, önce Londra (1925-1932), sonra Varşova (1932-1939), daha sonra da Tokyo (1939-1943) elçisi olarak Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil eder. 1943 yılında emekliye ayrılıp yurda dönen Ahmet Ferit, 24 Kasım 1971 tarihinde vefat eder. 1914 doğumlu Dr. Emel Esin Ahmet-Müfide Ferit çiftinin tek çocuklarıdır. Ahmet Ferit Tek için Bkz: Ahmet Ferid Bey, *Nevsâl-i Millî*, 1330 (Cami ve mürettibi T. Z.); Emel Esin, Ahmet Ferit Tek, *Türk Kültürü*, Nu: 110, Aralık 1971, s.137-142; Yenal Ünal, *Ahmet Ferit Tek*, Bilgeoğuz yayınları, İstanbul 2009. Necati Gültepe, *Turan Turancılık Tarihinin Kaynakları*, Turan Kültür Vakfı yayını 1999; Ali Birinci, *Tarihin Çölgesinde Meşâhîr-i Meçhûleden Birkaç Zât*, Dergâh yayınları, İstanbul 2001, s. 196-198; Dr. Bilal N. Şimşir, Cumhuriyetin İlk Çeyrek Yüzyılında Türk Diplomatik Temsilcilikleri ve Temsilcileri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S: 64-65-66.: 12, Mart- Temmuz- Kasım 2006; Bilal Yetkin, Millî Türk Fırkası'nın Sesi İfham Gazetesinin Mütareke Dönemine Bakışı (1919-1920), *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 1912, S: 7, s.1-26.

4 Şevket Bey'in Trablusgarp yıllarını anlatan önemli bir kaynak eser Cami Baykurt'un anılarıdır. Bkz.: *Cami Baykurt'un Anılarıyla Son Osmanlı Afrika'sında Hayat Çöl İnsanları, Sürgünler ve Jön Türkler* (Hazırlayan: Arı İnan)Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s. 144-151

Loti'ye Büyük Millet Meclisi'nin gönderdiği hediyeyi (El dokuması bir halı) bizzat takdim etti.

Eşi Ahmet Ferit'in elçilik göreviyle gittiği ülkelerde Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kadın yüzünü layıkıyla temsil etti. Eşinin emekli olmasıyla yurda dönen Müfide Ferit, 1948 yılında Soroptimist derneğini kurarak ölümüne kadar sosyal hizmetlerde bulundu.

Müfide Ferit, bazı yazılarında Süyün Bike müstearını kullandı. Antep şehrine Gazi'lik beratının verilmesi Müfide Ferit'in Hakimiyet-i Milliye gazetesindeki "Gazi Antep" başlıklı yazısı vesilesiyle olmuştur.⁵

1921-1943 yılları arasında Ahmet Ferit'in elçilik göreviyle bulunduğu Paris, Londra, Varşova ve Tokyo'da geçiren Müfide Ferit 1943 yılından ölümüne kadar İstanbul'da yaşadı. Türk kadınına merkeze alan sosyal faaliyetlerde bulundu ve bu amaçla 1948 yılında Soroptimist derneğini kurdu ve derneğin ilk başkanı oldu.

Fransızca aslından Türkçe'ye çevrilen bu metin Büyük Millet Meclisi'nin yürütmekte olduğu Millî Mücadele'nin haklı davasını Fransız asker - sivil devlet yetkililerine anlatmak amacıyla düzenlenen bir konferansta Müfide Ferit Hanım'ın yaptığı konuşma metnidir. Müfide Ferit'in verdiği bu konferans, eşi Ahmet Ferit'in Fransa'da Büyük Millet Meclisi'nin temsilcisi olarak bulunduğu (1921-1923) tarihlerde gerçekleşmiştir. Bu bakımdan önemli bir metindir.

Metin Türk Tarih Kurumu Kütüphânesi'nde 5234 A 3840 numarayla kayıtlıdır. 30 sayfalık fasikül şeklindedir. Tam adı: Le Mouvement National Turc Conference de Mme Ferid Bey Residence M. LeGeneraly Malleterre Seance du Lundi 20 Mars 1922 adıyla Comite National D'etudes Sociales & Politiques Gobelis 20-85, Fasc. No. 185'tir.

Eserleri:

Romanları:

Aydemir (1918). Sinop'ta sürgünde buldukları tarihlerde Türkçü Turancı bir tezle kaleme aldığı ilk romanıdır Romanda, Anadolu ve Türkistan Türklüğü'nü, içinde bulunduğu durumdan siyasî ve iktisadî bağımsızlığına kavuşması için yapılması gerekenler bir roman formunda anlatılmaktadır. Müfide Ferit, romanın başkahramanı Aydemir vasıtasıyla Ahmet Ferit ve Yusuf Akçura'nın sosyal, siyasî ve iktisadî konulardaki düşüncelerini tahkiyeli eser formunda geniş okuyucu kitlesine iletmek istemiştir denilebilir.

Pervaneler (1924). Yabancı okulların kültür emperyalizmine nasıl aracılık ettiğini, bu okulların yeni nesli nasıl kendi kültürüne yabancılaştırdığını anlatan bir romandır.

5 "Gazi Antep", *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Şubat 1921, s.1, Nu: 102,

Gazi

Akademik
Bakış

295

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

Die Unverzeihliche Sünde (Affolunmayan Günah, Berlin, Almancaya çeviren: Otto Spies, Berlin 1933). Almanca olarak yayınlanmış, Türkçeye çevirisi yayınlanmamıştır.

Hikâyeleri:

Hayat Hanım, *Türk Yurdu*, S: 4, Nisan 1913. (Süyüm Bike müstarıyla)

Edirne'den Bursa'ya, *Türk Yurdu*, S. 50, 53, Ekim, Kasım 1913. (Süyüm Bike müstarıyla)

Şat Sahillerinde, *Şehbâl*, S: 92, 93, 94, 95, 96, 97, 1 Mart 15 Mayıs 1914. (Süyüm Bike müstarıyla)

Gonca Kalfa, *Yeni İnci*, S. 8, Mart 1923. (Müfide Ferit adıyla)

Gazete ve dergilerdeki yazıların künyesi, bu yazının amacına hizmet etmeyeceğini düşüncesiyle verilmedi.

Türk Ulusal Hareketi Bayan Ferit-Bey'in Konferans Metni

Konuşmacı: Müfide Ferit Tek

Oturum Başkanı: General Mallterre 20 Mart 1922, Pazartesi oturumu

OTURUM BAŞKANI: -Bu oturma başkanlık etmekten ve eşi Türkiye'nin diplomatik temsilcisi olan Bayan Ferid-Bey'e hoş geldiniz demekten büyük onur duyuyorum.

Bayan Ferid-Bey sizlere Türkiye hakkında bilgi verecekler. Sözü kendilerine vermeden önce, sağımda Suriye Yüksek Komiseri Sayın General Gouraud'un ve solumda da Yüksek Harp Okulu Müdürü Sayın General Debeney'in bulunduğunu kendilerine söylemek istiyorum; huzurlarınızda 4. ve 1. ordunun bu iki şerefli kumandanını selamlamak istiyorum. (Alkış.)

Şimdi sözü Bayan Ferid-Bey'e veriyorum.

FERİD-BEY: -Hanımefendiler, beyefendiler.

Öncelikle, bugün burada vermeyi kabul ettiğim mütevazı konferansı varlıklarıyla onurlandıran Sayın General Gouraud, Sayın General Mallterre ve Sayın General Debeney'e teşekkür etmek istiyorum.

Bu akşam, huzurunuzda konuşma yapmak için derneğinize bana yapmış olduğu nazik davete yanıt verirken belirli bir kaygı duymadığımı söyleyemem.

Sizler, gerçekten de, seçkin konuşmacıları dinlemeye alışkınsınız. Benim hitabet yeteneğim yok ve zayıf Fransızcam, karşısında bulunduğum ve bulunmaktan büyük bir onur duyduğum sizler gibi seçkin bir topluluğa hitap etme konusunda beni düşündürüyordu. Diğer yandan bana Fransa'nın, Türkiye ile ilgili hiçbir şeye kayıtsız kalmadığı ve dünya karşısında çok karmaşık sorunların

Gazi

ve büyük çoğunluk için, kalıcı bir dünya barışının bağlı olduğu hakkaniyetli çözümün temelini oluşturan bu ülkenin şu anda yaşadığı değişim konusunda bilgilendirilmekten memnuniyet duyacağı söylendi.

Hoşgörünüze sığınarak ve kamuoyunun dünyanın yazgısı üzerinde büyük bir yankı uyandıran olaylar konusunda doğru bilgilendirilmesine gerçekten gereksinim olduğuna inanarak, sizlere Türkiye'deki ulusal hareketten ve onu belirleyen derin ahlaki ve siyasi nedenlerden söz etmeyi kabul ettim.

Türklerin neler duyumsadıklarını, ne acılar çektiklerini, neler yaşadıklarını bilmek gerekir. İşte, bağımsızlığını ve onurunu herkese ve her şeye karşı savunmaya kararlı bir ulusun beklenmedik, ani yurtseverlik hareketinin nedenlerini anlatacağım.

Ankara hükümetinin başkanı, Mustafa Kemal Paşa, kendisine, belleğinde direniş düşüncesinin nasıl filizlendiğini soran bir gazeteciye şöyle yanıt verir:

“Bağımsızlık düşüncesi ve özgürlük gereksinimi bu ulusun karakterinin özüdür. Bağımsızlık aşkı, işte büyük atalarımızdan bize kalan tek miras. Bir millet, şerefini ve ulusal onurunu koruyamadığı ve özgürlüğü ve bağımsızlığı konusunda kuşku duyduğu sürece insanlığın saygısını kazanamaz. Yaşayabilmem için özgür bir ülkenin evladı olmalıyım. Bu nedenle bağımsızlık sorununun, biz diğerleri, yani Türkler için, bir ölüm kalım meselesi olduğunu düşünüyorum.

“Ülkemin ve halkımın çıkarları elverdiği ölçüde, insanlığı oluşturan halklarla dostluk ilişkileri kurma ve sürdürme gerekliliğine inanıyorum. Ancak, ülkemi köleleştirmek isteyen ulusun karşısına acımasız düşman olarak dikileceğim ve böyle bir tutkunun boşuna olduğunu duyumsayana kadar onunla amansızca mücadele edeceğim”.

Hanımefendiler, beyefendiler,

İnanınız ki, ulusal bağımsızlığımızın kahramanı Mustafa Kemal bu sözleri söylerken, tüm Türklerin, istisnasız, inancını dile getirmek istedi. Kendi düşüncelerini dile getirirken, tüm Türklerin düşüncesini dile getirdi. Dahası, birkaç tümcede tüm Türk tarihini ve ulusal hareketini tanımladı.

Zira, unutmayalım ki, Türkler, uzun tarihleri boyunca, bağımsızlık kültürüne doğuştan en yüksek değeri veren halklardan biridir.

Bunu anlamak için, Türk ulusunun kökenine, uzak geçmişine, hatta Osmanlı İmparatorluğu öncesine gitmek yeterlidir. Türklerin atalarına, Asya'nın bu büyük İmparatorlarına, bağımsız, gururlu ve içlerine çektikleri rüzgâr kadar özgür komutanlarına kadar uzanalım. Enerjik ve görkemli komutanlar, cesaretlerini ve onurlarını dinlerinden alıyorlardı; kararlılıkla, çekinmeden, güpe gündüz devinmeye, her zaman yönetmeye ve her zaman saygı görmeye alışıklardı.

Her halkın tarihi kahramanlıklarla doludur. Antik dönemin kahramanları olduğu gibi, Orta çağın da şövalyeliği vardır. Türkler, her zaman, asker ve fatih bir halk olmuşlardır. Bir dönem, geniş imparatorlukları, yüzölçümü olarak, Bü-

Görüş

Akademik
Bakış

297

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

yük İskender'inkini geçiyordu. Tüm Asya'ya krallar verdiler. İşte bu nedenledir ki bugün hala, Asya'da hüküm süren ailelerin neredeyse tümünde Türk kanı bulabilirsiniz.

Daha sonra, Osmanlı İmparatorluğu kurulduğunda, dünyanın en büyük İmparatorluklarından biri olmaya aday olduğu duyumsanır. Henüz bir yüzyıl geçmişti ki, biri bile, yalnızca kendisi, gerçek bir imparatorluk oluşturabilecek 14 devleti kapsıyordu.

Osmanlı İmparatorluğuyla birlikte Türk uygarlık dönemi başlar. Bin camili İstanbul, Halife'nin kutsal kenti, merkez ve İslam'ın köşe taşı olur.

Bu uygarlığın zenginliği, lüksü ve sanatsal gelişimi Türk'ün karakterini bozmaz. Irkı temel özelliklerini her zaman korur: Gücünü, disiplinini ve ahlaki niteliklerini: hoşgörüsünü, cömertliğini, eğilmez gururunu ve efsaneleşmiş konukseverliğini.

Hanıfemendiler, beyefendiler.

Bir halkın böyle bir tarihi, böyle bir geçmiş ve böyle bir karakteri varsa, bağımsızlığını kaybettiğinde yaşaması olanaksızdır.

Efendi olmaya alışmış, onur duygusunu ve bağımsızlık kaygısını her şeyden üstün tutan Türklerin, Avrupa'nın dayatmaya çalıştığı yazgıyı kabul etmesini bekleyebilir misiniz?

Geçmiş kısıca çağrıştırdıktan sonra, sizleri dünya savaşının son günlerine götürmek istiyorum. Türkiye yenilenler arasındadır. Türkiye İtilaf Devletlerine karşı savaştı. Bu hüznü konuya girmeyeceğim. Ancak, burada küçük bir parantez açmak ve gerçek bir Türk olarak şunu söylemek istiyorum: Tarihleri boyunca her zaman bir arada olan bu iki ülkenin -Fransa ve Türkiye'nin- dileklerinin aksine, karşı karşıya gelmeleri gerçek bir kader olsa gerek.

Türkiye on yıldan bu yana, bazı güçlerin pervasız tutkuları nedeniyle perişan olduysa, dostu ve çok eski müttefiki Fransa'dan, Kırım savaşındaki Fransa'dan, ümit ettiği, dilediği hatta istediği yardımı ve desteği görmediyse bunda bizim suçumuz var mı? Kader Fransa'yı düşmanlarımızın, eski düşmanlarımızın, hatta başkentimize göz diken ve daha ele geçirmeden adını Tsarigrad/Çarınkenti koyanların safına yerleştirdi. Ancak ben bu konu üzerinde durmayacağım.

Evet, savaşın son günlerinde kalmıştık. Kazanan itilaf devletleri, ciddi ciddi hak ve hukuk adına, savaşın fetih savaşı olmadığını haykırıyorlardı. Der-siniz ki dünya üzerinde bir iyilik ve adalet rüzgarı esiyordu. Başkan Wilson ünlü 14 kuralının 12.sinde şöyle diyordu: "Osmanlı İmparatorluğunun Türk bölgelerinde Türk egemenliği ve güvenlik garantisi edilmelidir".

Sayın Lloyd George, aynı tavırla, 5 Ocak 1916'da Westminster Hall'de "bizler, Türkiye'nin elinden başkentini ve Türklerin ağırlıklı olarak yaşadığı Anadolu'nun ve Trakya'nın zenginliklerini almak için savaşmıyoruz" diyordu.

Gazi

Akademik

Bakış

298

Cilt 6 Sayı 11

Kış 2012

Bu sözlere inanan Türkler, silahlarını bırakırlar. 30 ekim 1918'de Mondros'da, ağır maddeleri Osmanlı İmparatorluğundan kalan her şeyi alan bir antlaşma imzalar, içleri kan ağlayarak, ülkelerinin parçalanması karşısında boyun eğerler. Fransa'nın yüzölçümünün birkaç katı topraktan vaz geçerler. Arabistan, Hicaz, Yemen, Mezopotamya ve Suriye'den. Yenilen hangi ülkeye topraklarının bu şekilde parçalanması dayatılmıştır? Türkler, yine de, bu korkunç istekleri, Anadolu'ya ve Trakya'ya, yalnızca Türklerin yaşadığı Ana vatana dokunulmaması koşuluyla, kabul ederler.

Türkler, yaşadıkları büyük kayıplardan sonra, kendi ulusal topraklarının bütünlüğüne saygı gösterilmesini isteme haklarının olduğunu düşünüyorlardı.

Bunu için kendilerine ciddi ciddi söz verilmişti.

Dahası, Mondros'ta sözlü güvence verilmişti. Buna göre, Yunan donanmasının İstanbul'da demirlemesi engellenecekti.

O andan itibaren Türkler, on yıl süren savaşta harap olmuş ülkelerinin kalkınması için işe koyulma olanağını düşünerek, cesaretlerini toplamaya ve bu duruma katlanmaya çalışırlar.

Ancak henüz sekiz gün geçmişti ki, Türkler hızla sürüklenmek istendikleri uçurumla karşı karşıya geldiler.

Boğazlardaki geçişi gözlemlene bahanesiyle, İstanbul, halifelerin kenti, Kutsal kent, beyaz camili kent, çok uluslu güçler tarafından işgal edildi. Yunan donanması Boğaz'da görüldü, hatta Sultan'ın sarayının önüne demir attı.

O andan itibaren, dingin ve mutlu kent İstanbul, düzen ve güvenliğin çok uluslu güçler tarafından sağlanacağı Türklerin İstanbul'u, korkunç ve kanlı sahnelerin yaşandığı karışıklıkların ve terörün merkezi olur. Bu olaylara tanıklık eden herkes, benim söylediklerimi doğrulayacak ve o korkunç günleri yaşayan Fransızlar da kuşkusuz beni yalanlamayacaklar. Tüm kinler, tüm intikamlar ve Türklere istediği her şeyi yapmasına izin verilen bir azınlığın tüm alçak içgüdüleri harekete geçer. Türklerin yaşamının, mal varlıklarının ve güvenliğinin sağlanması kimlerin elindedir? Soruyorum sizlere! Yunanlıların ve o anda İngiliz polisinin hizmetinde olan Ermeni askerlerin ellerinde mi!

Yunan savaş gemisi *Averoff* un sarhoş denizcilerinden oluşan devriyeler, Müslüman mahallelerinde dolaşır.

Dehşete düşen, korkudan dili tutulan ve elinden hiçbir şey gelmeyen Türkler, kendilerini nelerin beklediğini ve kendi ülkelerinde yaşam haklarının ellerinden alındığını anlarlar.

Evleri yağmalanır, kovulurlar. Neleri var neleri yok ellerinden alınır; ailelerinden uzaklaştırılırlar. Değerli şeyleri çalınır ya da yağmalanır. Camilerimiz kışlaya dönüştürülür. En küçük ihbarda, Türkler ya hapse atılır ya da sürgüne gönderilir.

Gazi

Bunlar yetmiyormuş gibi, zengin mi yoksa fakir mi olmanın daha iyi olduğu bilinmiyordu. Eğer birinin sığınacak bir evi varsa, elinden alınması ve sokağa konulması kaçınılmazdı. Öte yandan para sizi birçok güçlükten de kurtarıyordu. Türkler hiçbir şeye itiraz edemezlerdi. Susmak, katlanmak ya da hapse atılmaya razı olmak zorundalardı. O zavallı İstanbul'un nasıl bir cehenneme dönüştüğünü betimlemek için Dante'nin kalemi gerekiyordu.

Fransız ordusu ve halkının bu cinayetlere ve vahşete asla ortak olmadığını memnuniyetle söylemek isterim.

İtalya temsilcilerinin davranışı da Latin kızkardeşinininkine yakındı.

Hanımefendiler, beyefendiler, şimdi, Türk halkının ruhunu saran ümitsizliği ve içinde bulunduğu aşağılayıcı durumu daha iyi anlayacaksınız: Ayaklar altına alınmış haklarını, şerefini ve onurunu. Dahası, bu olup bitenlerin yalnızca başlangıcı, Türk halkının ıstırap çektiği yer yalnızca İstanbul değildi. İtilaf devletleri, bağlanımlarını unutarak, topraklarımızı aralarında paylaşmaya başladılar. İngilizler Ankara üzerine yürüyor, İtalyanlar Antalya'ya demir atıyor, Fransızlar ise Çukurovayı işgal ediyorlardı. İşte sonunda hakaretlerin en büyüğü, Yunanlılar İzmir'deydi.

Yunanlılar İzmir'de mi? Bu o kadar olanaksız görünüyordu ki, inanması güçtü. Size Marseille'i işgal ettikleri söylenseydi aynı tepkiyi göstermez miydiniz? Bir avuç Rumun bulunduğu İzmir'e ne yapmaya geliyorlardı? Avrupa'da yapılan istatistiklere göre, İzmir ve çevresindeki nüfusun, % 80'ini Türkler, % 15'ini Rumlar ve % 5'ini ise diğer halklar oluşturuyor. Toprakların % 95'i Türklerindir. Hatta İzmir'de de rakamlar aşağı yukarı az önce verdiklerimden farklı değildir. Rumlar, Türk, Yahudi ve Ermenilerin oluşturduğu toplam nüfusun yalnızca % 20'sidir. İzmir'deki Rumların yerli değil, Yunanistan'dan gelen tüccarlar olduklarını ve bu bölgedeki varlıklarının son altmış yıla dayandığını söylemek yararlı olacaktır.

Rumlar hangi hakla ülkemize gelmişlerdi ve bu yeni iddiaları ne anlama geliyordu? Osman'ın ve Fatih'in torunlarını uygarlaştırma savları var! Hizmet ettikleri görev, amaçlarına yeterince ihanet ediyordu. Deniz üssü kurmaya ve doğu Akdeniz'i kontrol etmeye elverişli Ege denizinin iki kıyısını büyük bir deniz gücüyle işgale gelmişlerdi. Bunun için, ülkemize efendi olarak geliyorlardı ve biz bu utanca ve cehennem azabına katlanıyorduk. Daha demir atar atmaz yangınlar başlamıştı. Askerler tarafından tehdit edilen Türk aileleri evlerinden, sığındıkları, topluca yakıldıkları ve katledildikleri camilerden çıkmaya cesaret edemiyorlardı. Yunanlılar İzmir'i ve Aydın bölgesini işgal edeli iki yıl oldu. İşgal ettikleri yerlerden geriye yıkıntı ve küller kaldı. Kutsal eserlere ve mezarlara kadar, her şeyi yıktı, yaktı ve yağmaladılar. Bizim için değerli olan her şey yerle bir edildi. Kendi konsoloslarınıza, Yunanlılar geldikten sonra, İzmir, Eskişehir, Edirne ve Bursa'yı tanıyıp tanımadıklarını sorabilir misiniz? Bursa'da, terbiyesizliği, Sultanlarımızın türbelerini dinamitle havaya uçuracak kadar ileri götürdüler ve yeşil caminin gerçek sanat eseri fayanslarını yağmaladılar.

Gazi

Akademik
Bakış

300

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

Bu tür hazineler tek bir ulusa ait değildir. Bunlar insanlığın ortak mirasıdır.

İşgalci kinini-işte korkunç olan da bu-yalnızca camiler, anıtlar ve sanat eserlerine kusmadı. Eşi benzeri olmayan bir vahşetle, Anadolu'nun zavallı ve barışsever kentleri de bu kinin kurbanı oldu.

Sorunsuz geçmişi şöyle bir anımsayalım: O küçük sakin Türk köylerinin insanları ne kadar da mutluydular. Şafaktan akşam karanlığına kadar çalışıyor, akşamları da ocaklarının başında dinleniyorlardı.

Şu an içinde buldukları durumu düşünüyorum da; yağmalanmış ve yıkılmış küçük köyler; korkutulmuş ve katledilmiş köylüler; sabanları kana bulanmış tarlalarda paslanıyor; yünlerini dokuyan genç kadınlar kaçırılmış ve saldıırıya uğramış; acılı yorgun yaşlılar, Allah'a halklarının zaferi için dua ettikleri bahanesiyle boğazlanmışlar.

Evet, büyük acıyı, sonsuz yası, yıkılan bölgelerde bugün hala var olan kanlı kalıntıları düşünüyorum: Avrupa, Yunanlıları ülkemize cellâtlık yapmak ve Türkleri yeryüzünden silmek için gönderdiyse, yaptığı seçimden dolayı mutluluk duyabilir, çünkü Yunanistan görevini fazlasıyla yaptı.

Türkler, toplu katliamla karşı karşıya olduklarını anladıklarında, aralarında bir ortak başkaldırı düşüncesi doğdu. Damarlarında şanlı atalarının kanının dolaştığını her zamankinden daha çok duyumsadılar. Bağımsız yaşamaya ya da onurlarıyla ölmeye yemin ettiler.

Halk, İstanbul'da, zincirler altında boğuluyordu, başkaldırı gizliden gizliye filizleniyordu. Hapsedilmiş, zincire vurulmuş İstanbul, ulusçuluğun hareket merkezi olamazdı. Olup biteni protesto etmekle, yürüyüşler düzenlemekle, inlemekle ve ağlamakla yetiniyordu.

Ancak, Anadolu özgürdü; Tek bir vücut olarak, düşmanlarının, ulusal varlığına kastedenlerin karşısına dikildi. Bu çok çok zor bir görevdi! Türkiye'nin silahları elinden alınmış, zincire vurulmuştu; askerleri ülke dışındaki kamplarda hapsedilmişti.

Ne topları ne de cephanesi vardı. Topraklarının dörtte üçü ve kaynaklarının büyük çoğunluğu elinden alınmıştı. On yıldır savaştaydı. Mademki, söz konusu olan varlığımız, onurumuz ve saygınlığımızdı, bunların ne önemi vardı! İşte Türk ulusal hareketi, bu muhafazakârlık içgüdüsünden doğdu. O andan itibaren, yeni, genç, enerjik ve saygınlığını kazanmaya kararlı bir Türkiye doğuyordu. Avrupa, artık karşısında, birbirine düşman farklı ırkların birlikteliğinden oluşmuş geniş imparatorluğun yüküyle ağırlaşmış "hasta adam"ı bulamayacaktı. Hayır, Osmanlı İmparatorluğu, yerini sağlıklı ve yılmaz bir Türkiye'ye bırakmak üzere öldü. Bu Türk'ün yeniden doğuşunun/Rönesans'ının başlangıcıydı.

Aralarından biri, Türk halkının bu hareketine güvendi; bu kişi Türk halkının hala içinde taşıdığı enerji cevherini duyumsadı. Bu kişi Mustafa Kemal'di.

Gazi

Akademik
Bakış

301

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

Olayları aylar öncesinden tahmin etmiş ve İstanbul'un zehirli havasından uzaklaşmıştı. Anadolu'ya, Sivas'a, ülkenin kalbine çekilmişti. Geleceğe duyduğu sarsılmaz inançla harekete geçti. Coşku ve iyimserlikle doluydu; zekiymi, örgenlemede ustaydı. Ulusal direnişini hazırladı. Eylem planına karar veren bir kongreyi Sivas'ta topladı.

Anadolu'nun önemli yerlerinde hemen ulusal savunma komiteleri kuruldu. Eylem vakti geldiğinde, hareketin büyük önderi olarak başa geçti.

İlk çağrısında, İstanbul'un, Türklerin bu eski topraklarına özgürce ayak basmaktan mutluluk duyan seçkin entelektüelleri, kitleler halinde, Sivas ve Ankara'ya geldiler.

Bir an için şaşkınlığa düşen düşman güçler, artan bir şiddetle yanıt verdiler. Türkleri yıldırma için, daha önceden sindirdikleri İstanbul'u bir kez daha vurmaya karar verdiler. Düzeni bozanları durdurma bahanesiyle, bir tiyatro gösterisi görünümünde, son ayrıcalıkları ve Babalı'nın o acınası hükümetinin elinde kalan sözde otoriteyi aldılar. Buna "16 mart 1920 tarihinde İstanbul'un ikinci işgali" adı verildi.

Bir gece, İngiliz ordusu üniforması taşıyan kişiler, hiç kimseye danışmadan, kentın kışkalarına girdiler ve zavallı Türk askerlerini uykuda katlettiler.

Bu zulüm bir hafta sürdü. Parlamento üyelerine, onlara da iyi davranılmadı. Sürgünden önce, İngiliz hapishanelerinin yolunu tutmak zorunda kaldılar.

Tüm bu kıyımlar "uygarlık" adına yapılıyordu. Ne büyük bir ironi!

Böylesine korkunç bir durum karşısında Türkler, tek kurtuluş olanağının hala Anadolu'ya, son sığınağına kaçmakta ve ülkeyi örgenlemede olduğunu anladılar.

Kitlesel göç başladı. İlk yola çıkanlar, İngilizlerin sıkı gözetimine karşın, Mustafa Kemal'in etrafında toplanmaya giden farklı rütbelerdeki askerler oldu. Bunu parlamento izledi. Milletvekilleri, durumun önemini kavrama ve anlama yeteneği olan Türklerle buluştukları Ankara'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldılar. Çocuklar bile, ailelerini ve okullarını terk ederek, vatani savunmaya koşuyorlardı. Bu bir yurtseverlik patlaması, tarihin eşine ender tanık olduğu güzel bir idealizm hareketi oldu.

Sultan, sarayında oturmasına karşın, artık tutsaktı. Bu durumun farkına varan halk, aşığılanmayla karışık derin bir acı duyumsayarak, kendisini savunduğu davanın zaferine götüreceği başka bir önder bulmak gerektiğini anladı. Tercihini, doğal olarak Mustafa Kemal'den yana yaptı.

Bu durumu beklemeyen Avrupa ise, Sultan'ı mutlak kontrolü ve emri altında alarak, Mustafa Kemal'in gücünü ve otoritesini güçlendirdi. Diğer yandan, birleşik diplomasi, Yunanlıların İzmir'i işgaline izin vererek ve İstanbul'u

Görüş

Akademik
Bakış

302

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

Türkiye'nin yok olmasını amaçlayan bir etkinliğin merkezi yaparak, Türklere davalarının büyüklüğünü bir kez daha gösterdi.

Mustafa Kemal, hemşerilerinin oylarıyla seçilir seçilmez, harekete geçti. Geçici bir başkent örgenledi; hükümetin resmi işlemleri için birimler kurdu; ardından, sürekli bir ulusal meclisin seçildiği seçimlere karar verdi.

Tüm bu olaylar olup biterken ve ülkeyi coştururken, Avrupa Sevri'de bizi sonsuza dek bağlayacak zincirleri dövüyordu.

Bu amaçla hazırlanan ve Babali hükümetine dayatılan Sevr antlaşması, Türkiye konusundaki şiddet politikasının son noktası oldu.

Parçalanmalar, politik, ekonomik, askeri ve finansal kontrollerle bağımsızlığın tümünden kaybı, tüm bunlar, ana başlıklarıyla, Sevr antlaşmasının hükümleriydi. Zincire vurulmuş ve bencil amaçlar uğruna köleleştirilmiş Türkiye, can çekişerek, yavaş yavaş, ölmek zorundaydı.

Tüm bunlar hala yeterli değildi. Sevr antlaşmasının hükümlerini gerçekleştirmek için, birleşik güçler, İtalyanların kışkırtmasıyla, ganimetlerin paylaşımında anlaştilar. 10 ağustos 1920'deki bu üçlü antlaşmayla amaca ulaşılıyordu!

Metinden alıntılıyorum: Tek düşünceleri Türkiye'ye yardıma gelmek, kaynaklarını geliştirmek ve uluslararası rekabeti engellemek olan güçler, aralarında Türkiye'yi paylaşıyorlardı.

Türkiye'nin, 20. yüzyılın ortasında, kolu kanadı kırılmıştı ve hisselerine ayrılmıştı!...

Şimdi antlaşmayı uygulamak gerekiyordu! Ancak nasıl? Tek bir Türk bile bu antlaşmaya boyun eğmeyecekti!

İşte o zaman, bizi antlaşmanın maddelerini kabule zorlamak, tutsaklığa ve ölüme mahkûm etmek için, birleşik güçler ulusal bağımsızlıklarını savunan Türk direnişçileri yok etme göreviyle Yunan ordusunu üzerimize gönderiyorlardı. Bu direnişçiler, hanımefendiler, beyefendiler, vatansever Türklereydi, istisnasız, tümü de Türk halkının sağlıklı, yiğit, onurlu ve güvenilir bireyleriydi.

Hanımefendiler, beyefendiler, yeni hükümete dayatılan ezici ve büyük görevi anlayınız. Ülkenin iç örgenlenişinin yarı sıra, düşmanın kırıyıcı istilasını da derhal durdurmak gerekiyordu.

Ülkem bu güç işi başardı. Bir yıldan daha kısa bir sürede, hizmetlerin başarılı bir şekilde yürütülmesi için düzenlemeler yapılmaya başlandı. Parasal durum dengelendi, öyle ki acil bir dış krediye gereksimin duyulmadan, Türkiye kendi kendisine yetiyordu.

Hükümet, komşu devletlerle diplomatik ilişkiler kurmak için görüşmelere başladı. Uluslar arası ilişkiler yeniden gözden geçirildi. Türkiye Büyük

Görüş

Akademik
Bakış

303

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

Millet Meclisi Hükümeti, Rusya'yla bir dostluk antlaşması imzaladı. Bunu, biri Gümrü'de milliyetçi Ermenilerle, diğeri ise Kars'ta Sovyet Ermenileriyle olmak üzere Ermenistan'la yapılan iki antlaşma izledi.

Bu antlaşmalara, kamuoyunun gözünden kaçtığına inandığım bir noktayı açıklamak için gönderme yapıyorum: Genel olarak, çözülmesi gereken bir Ermeni sorunu olduğuna inanılıyor. Bu doğru değil. Ermenistan sorunu az önce sözünü ettiğim iki antlaşmayla tamamen çözüldü. Türkiye'nin tanıdığı ve kendisiyle güzel komşuluk ilişkileri kurduğu özgür ve bağımsız bir Ermenistan var.

Diğer yandan, Gürcistan, Ukrayna, Afganistan ve Buhara hükümetleriyle antlaşmalar imzalandı. Sınırlarla ve doğudaki ülkelerle olan ilişkilerimizle ilgili sorunların tümü çözüldü.

Geriye batı sorunu ve Yunan işgalinin çözümü kalıyordu. Bunun için güçlü bir ordu kurmak gerekiyordu. Mustafa Kemal, kendisini öncelikle bu görevle adadı. Ulusun katledilmesi düşüncesi ve yapmak zorunda olduğu işlerin bilinci işini kolaylaştırdı. Böylece biz, kısa sürede, genel olarak dünyaya ve özellikle de Yunanlılara yüksek mücadele gücünü kanıtlayan bir ordu olduk.

Constantin'in ordusu karşısındaki ilk şok İnönü'de yaşandı. Bir dizi kanlı savaşın ardından, nihayet Türkler zafer kazandı. İşgal durduruldu.

Oh! O günkü büyük sevinci asla unutmayacağım. Artık gelecekte kuşku duymuyorduk. Güçlerimize ve kurtuluşa güveniyorduk, kesin zafere inancımız tamdı. Türkiye'nin kendi Valmy'si vardı.

General Papouhas, asker sayısını iki katına çıkardıktan sonra, boş yere geri döndü. Aynı savaş meydanında ikinci kez yenildi.

Geriye Constantin'e, son çare olarak, ordusunu Anadolu'ya göndermek kalıyordu. Ordu gönderildi de. Orduyla birlikte, kral, kraliçe, prensler, hükümet başkanı, genel kurmay başkanı da vardı, tümü de, daha harekât başlamadan, zafer çılgınlıkları atıyorlardı.

Başarı kazanacaklarından emin olan Yunan savaş bakanı, İngiliz askeri ataşesini eşiyile birlikte Ankara'ya davet ediyordu.

Onüç Yunan tümeni, yıkımların en büyüğüyle sonlanan savaşta basit bir gezinti olarak kabul ediyorlardı. Bu Türklerin Sakarya zaferiydi.

Yunanlılar bu duruma şaşırıp kaldılar. Avrupa daha da şaşkındı!

Böylesine güç ve az önce sizlere çizdiğim tablo kadar vahim bir duruma karşın, Türkiye, bazı güçlerin ilgi ve imrenerek baktığı tam donanımlı Yunan ordusunu nasıl yenebildi?

Hanımfendiler, beyfendiler, size işin sırrını söyleyeceğim. Zaferi, bir yandan ulu önder Mustafa Kemal'in tartışılmaz askeri dehasına, askerlerimizin savaştıkları güçler tarafından kabul edilen kahramanlığına, her şeyin düzenli

Geri

bir şekilde planlanmasına, askerlerimizi yüreklendiren sadakat ve fedakârlık düşüncesine ve özellikle de Türk halkının ilk kez kendi öz iradesiyle savaşa girmesine borçluyuz.

Bu savaşı, devletlerin geçmişte yaptıkları savaşlarla hiçbir ortak yanı yoktu.

Bu savaşı yapma gereksinimini duyumsayan halkın bizzat kendisiydi. Türkler, yaşamak için, bu savaşı kazanmayı kendilerine görev edindiler. Siz Fransızlar, zafere damgasını vuran düşünceyi daha iyi duyumsayacaksınız, çünkü sizler de, şanlı tarihiniz boyunca, benzer durumlar yaşadınız.

Ulusun coşkusu öylesine büyüktü ki, orduya gönüllü olarak katılanlar yalnızca erkekler değildi. Kadınlar da geri plandaki işleri yapmakla yetinmedi ve ilk saflarda cepheye gittiler.

İçlerinden birçoğuna, özellikle köylü kadınlara, nişan verildi ve düşman karşısında gösterdikleri üstün başarıdan dolayı unvan aldılar.

Halkımızı coşturan düşünceyi sizlere daha iyi anlatmak için, bazı olaylardan söz etmek istiyorum:

Diğer birçokları gibi, Yunanlılar tarafından yağmalanan küçük bir yer olan İnegöl'de, kent merkezinde iki süvari birliği karşı karşıya gelirler. Bizimkiler, kaçan düşmanlarına ateş etmek için atlarından iner ve atlarını emanet etmek için erkekleri ararlar. Bir grup çocuk gelir ve her biri bir atın dizgininden tutar Zavallı küçükler, savaş meydanında kalmaları ve uzaklaşmamaları gerektiğine inanırlar. Birkaç saat sonra, düşmanı izlemeye ara veren askerlerimiz atlarını almak için geri dönerler. Çocukların, kurşunlarla delik deşik olmuş bedenlerini bulurlar. Yumulan elleri hala göz kulak olmalarını istedikleri atların dizginlerini tutmaktadır. Kurşunlara karşın, ölüme karşın, kaçmazlar.

Bir hastanenin bulunduğu Yachi-Hal adlı yerleşim biriminden arabayla geçerken, bir çavuş kimlik kontrolü için beni durdurdu. Çavuş kâğıtlarımı incelediği sırada, yol ortasındaki bir taşın üzerine oturmuş, ateşten titreyen zavallı küçük bir askerin yanına gitmek için arabadan indim. Dudakları beyaz, yüzü solgundu. Sorum üzerine, sıtmaya yakalandığını, izinli olduğunu ve köyüne döndüğünü söyledi. Bu sırada çavuş da yanımıza yaklaşmıştı. Genç adamın sön sözlerini dinledi ve bir an gözlerini ona dikti. Bir asker disipliniyle şöyle dedi: *"Arkadaş, orduda hastalanman mümkün mü? Bu demektir ki senin inancın yok. İnsanın inancı ve ülkesi için çalışma iradesi olursa, asker olmaktan şeref duyulur. Hasta olunmaz. Ölüür, ancak hasta olunmaz, çünkü beden unutulur.*

Gördüğün gibi, oniki yıldır orduda hizmet ediyorum, kendimi harika duyumsuyorum; orduda ölmeyi tercih ederim... Ancak Yunanlıları kovmadan önce değil tabi... Bu da çok uzak değil." Çavuş bu sözleri söylerken, kaytan bıyıklarını sıvazlıyordu. Tipik bir Türk'tü. Teni güneşte bronzlaşmıştı. Arabama binmeme yardım ederken, bana üzüntüyle şöyle dedi. *"Çarpışmak, savaşmak güzel de, canımı sıkın ve onurumu yaralayan ne biliyor musunuz, Yunanlılara karşı savaşmak zorunda olmak."*

Genç

Akademik
Bakış

305

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

Başka bir gün, İnebolu'ya gidiyordum. Genç bir subay bana eşlik ediyordu. Bir köyden geçerken, yanımıza yaşlı bir kadın yaklaştı. Şaşkın gözlerle at üzerindeki subaya bakıyordu. Sonunda, kısık sesle "oğlum, senin benden daha iyi bilmem gerekir. Bana öyle geliyor ki yanlış yoldasın... Sınıra, savaş meydanına giden yol, geldiğin yolun tam aksi yönünde, şu yoldan gitmelisin" dedi ve ona yolu gösterdi.

Hastanelerdeki yaralıların tek bir arzusu vardı: O da yeniden cepheye dönmekti. Sık sık, yeniden silaha sarılmak için tam olarak iyileşmeden hastaneden kaçıyorlardı.

Kadınlar, çocuklar, zenginler, fakirler, entelektüeller, köylüler, tümünün de tek bir amacı vardı: Vatanı kurtarmak.

İşte zaferin sırrı buydu. Güçlerin tüm girişimleri, yeni Türkiye'nin amacını gerçekleştirme yolunda sahip olduğu iradenin üstesinden gelmenin asla olanaklı olmayacağını gösterdi.

Bunca kıyım ve kabullenme geçen yıl Avrupa'yı sarstı. Barış görüşmelerine başladı. Londra'ya davet edildik.

Onurlu bir barıştan başka amaç gütmeyen ve en yasal haklarımızı savunarak, bizi Londra'ya götüren teklifi kabul ettik. Konferansta, Yunan ordusunun işgal ettiği bölgelerde bir halk oylaması yapmamız teklif edildi.

Sonuçtan öylesine emindik ki, hiç kuşku duymadan, temsilcilerimiz teklifi kabul ettiler. Azınlık olduklarını bilen Rumlar bunu kabul etmediler. Bu konferans, günümüzdeki konferansların tümü gibi, hiçbir sonuca ulaşamadı.

O zamandan bu yana Sevr antlaşması yaşamıştı. Avrupa kamuoyu, Türkiye'nin bir kez daha kurbanı olduğu bu gün gibi açık adaletsizliğin farkına varmaya başlamıştı. Bu konferansın sevindirici tek sonucu, Fransa ile olan dostluk ilişkilerimizin yeniden gündeme gelmesiydi. Bu sürdürülen ve Ankara antlaşması adıyla tanınan Fransız-Türk işbirliğiyle sonuçlanan görüşmelerin başlangıcı oldu.

Sizinki gibi bir ülke, hanımefendiler, beyefendiler, bize yapılan haksızlıkları daha uzun süre hoş göremiyordu.

Fransız kamuoyu, zaten, öngörülü, vatansever ve zeki basın, Loti ve Farrère gibi adalet ve hukukun savunucuları olan ünlü üstatlar tarafından aydınlatılıyordu.

Diğer yandan, doğudaki ordunuz, halkımızla ilişki içindeydi. Halkımız konusunda belirli yargıları vardı. Öncelikle Çanakkale 'deki siperlerde, daha sonra da İstanbul'da. Dünkü cesur rakiplerimiz, bugünkü ve bundan sonraki dostlarımız, Türk askerlerinin hayranlık uyandıran insanlık duygularına saygı gösterme dürüstlüğünü gösterdiler. Bunun ünlü tanıkları Mareşal Franchet d'Esperey ve General Gouraud, askerlerimize açıkça saygı gösterdiler. Sayın

Geri

Briand iktidara geldiğinde, parlak zekâsı isteklerimizin yasallığını sezinledi. Türklerle olan geleneksel dostluğu geliştirmenin Fransa'nın yararına olduğunu anladı. Değerli iş arkadaşı sayın Franklin Bouillon, Ankara'ya kadar süren zorlu bir yolculuk yapma cesaretini gösterdi.

Biz Türkler, uzun zamandan bu yana, Fransa'daki dostlarımıza elimizi uzatmaya hazırдық. Devlet adamlarının üst düzey anlayışları ve cesaret veren adalet düşünceleri sayesinde, Fransız-Türk antlaşması hızlıca sonuçlandı.

Bazı Avrupa güçlerinin Türkiye üzerinde uygulamaya son vermedikleri büyük baskıya bir son verilmesinin gerektiğini anlayan ilk ülke olduğu için Fransa'ya saygı duyuyorum.

Bu politik davranışla Fransa, Türkiye'deki eski saygınlığını ve dostluğunu yeniden kazanmakla kalmadı, tüm kolonilerindeki Müslümanların da sempatisini kazandı.

Suriye'de olduğu gibi, Fas, Cezayir ve Tunus'taki Müslümanlar da, büyük bir barış ve adalet jesti yapan ilk ülke olduğu için Fransa'ya minnet duyacaklar.

Artık Fransa'nın, düzeni sağlamak için Suriye'de bir ordu bulundurmaya gereksinimi yoktu.

Fransa örneğinin tüm Avrupa tarafından izlenmesini ve kesin barışın sağlanmasını ümit ediyoruz.

Doğuda barışın sağlanması söylendiği kadar güç değil. Basit bir adalet kavramı ve sağlam ve duru bir mantıkla, bu kaygı verici sorun, dünyanın tüm konferanslarından çok daha kolayca çözülebilir.

Türkiye yalnızca hakkı olanı istiyor. İsteklerimiz mi? O kadar az ki, iki sözcükle özetlenebilir: İşgal edilmiş Türk topraklarının, İzmir, Trakya ve İstanbul'un, boşaltılmasını, Yunanlıların neden oldukları maddi zararları gidermelerini istiyoruz. Ancak kıydıkları canları asla ödeyemezler, yasımızı sonsuza dek tutacağız. Türkiye'nin siyasi ve ekonomik tam bağımsızlığına saygı istiyoruz.

Azınlıklar sorununa girmek istemiyorum, çünkü bu sorun, Türkler tarafından tam bir hakkaniyetle çözüldü. Türkiye'nin, topraklarındaki Hıristiyan azınlıklara, diğer ülkelerdeki Müslüman azınlıklara verilen statünün aynısını vereceğini açıklamasından daha doğru ne olabilir.

Hanımfendiler, beyefendiler.

Osmanlı İmparatorluğunun dönemi bitti. Zayıflığının nedeni büyüklüğüydü. Fatihlerimizin aşırı hoşgörüsü ve yasalarımızın bağışlayıcılığı yıkılışına neden oldu. Bunu sizlere kolayca gösterebilirim, ancak tamamen bana odaklanan dikkatlerinizi başka yöne çekmek istemiyorum.

Osmanlı İmparatorluğunun yani hasta adamın yerini, küçük ancak güçlü-çünkü yapısı homojendi-yazgısına ve gücüne inancı tam, haklarına ve ba-

Gazisi

Akademik
Bakış

307

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

ğımsızlığına saygı duyulacağına inanan bir Türkiye aldı. Sonunda Avrupa'nın, Talleyrand'ın Viyana kongresindeki sözünü her zamankinden daha iyi anlayacağına ümit ediyor.

“Adaletsizlik, siyasi dünyanın üzerine yalnızca yıkıntısını kurabileceği kötü bir temeldir”.

Avrupa, Fransa'nın açık yüreklilikle yaptığı gibi, halkların yüce saygınlığının bilincine yeniden vardığında, top sesleri dindiğinde, o zaman Türkiye insanlığın kalkınmasında kendisine düşen mütevazı görevi yerine getirebilecek. Türkiye hedeflediği amaca ulaştığında, o zaman barış içinde, tarihin sonsuz yolundaki yürüyüşüne onurla devam edebilecek.

BAŞKAN.- Bayan Ferit Bey'in, Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu büyük bir enerjiyle anlatmasına, benim gibi sizler de hayran kaldınız. Fransızlar, içtenlikle ve dürüstçe ifade edildiğinde, inançlara her zaman saygı duyarlar.

Bayan Ferit Bey'i Fransızca'sından dolayı kutlamama izin verin. Hafif egotik aksanı da ayrıca çok hoş. Düşünceler bu şekilde ifade edildiğinde, Fransızca düşünülüyor demektir.

Bu tür toplantılarda, konuşmadan sonra, karşılıklı düşünce alışverişinde bulunmak adettendir. Şimdi dikkatlerinizi, Bayan Ferit Bey'in ele aldığı konunun kırılabilirliğine çekmek istiyorum. Bir yandan, kesinlikle hiç de kolay olmayan dış siyasetimizi, diğer yandan da ölçülü olması gereken içten duyguları ilgilendiriyor. Soru sormak için söz almak ve düşüncelerini açıklamak isteyecek konuklarımızdan bunu, Bayan Ferit Bey'in biraz önce yaptığı gibi, aynı ifade ve aynı hoşgörüsüyle yapmalarını rica ediyorum.

Şimdi sözü Sayın Gauvain'e veriyorum.

GAUVAIN: Sayın başkan, sanıyorum ki burada ilk kez bu kadar duygusal bir konuşma dinliyoruz. Bayan Ferit Bey'in konuşması tüm siyasal eleştirilerden kurtuluyor. Bu yüzden sorum yok.

BAŞKAN: Buyrun General Gouraud, söz sizin.

GENERAL GOURAUD: Bayan Ferit bey'in açık ve net bir biçimde dile getirdiği konulara birkaç şey eklemek için söz almak istiyorum. Aslında söyleyeceklerimin açıklananlara bir katkısının olmayacağını da biliyorum.

Hanımefendi, Mareşal Franchet d'Espérey'in ve benim Türk birliklerinin kahramanlıklarına haklı olarak saygı duyduğumuzu anımsattınız. 1915'in mayıs ve haziran aylarında, Çanakkale'de savaşan birlikleri komuta ettiğim sırada, bu durumu doğrulamama yardımcı olacak olayları anlatmak için bana sunulan bu olanaktan yararlanmak istiyorum.

O zaman Türkler, savaştaki kahramanlıklarını gösterdiler. Ayrıca, mertlik de gösterdiler. Bu konuyla ilgili olarak, az sonra genel davranışlarını açıklayan bir olayı sizlere anlatacağım.

Gaz

24 Haziran savaşında, kaybedilen, yeniden ele geçirilen, ardından yeniden kaybedilen siperlere gidiş gelişler esnasında, ağır yaralanan bir Türk yüzbaşı, kendisini bacağından yaralı bir Fransız askerinin yanında bulur; askerinin pansuman paketi yoktur; demek ki kaybetmişti. Türk yüzbaşının iki paketi vardı. Birini Fransız askere verdi ve bacağını sarmasına yardım etti.

Akşamüzeri, Fransız birliklerin önünde, Sedül Bahr ambulanslarında iki yaralı vardı. bu olayı bana bir doktor anlattı. Doktorun dediğine göre, Türk yüzbaşı aşırı kan kaybeden Fransız askerinin yaşamını kurtarmıştı.

Akşamleyin, ölmek üzere olan Türk yüzbaşısını görmek için ambulansa gittim; bir gün sonra öldü; karnında ağır bir yara vardı. Yüzbaşının, akşam vakti hafif aydınlatılmış, kireç gibi, bembeyaz, ölüme yenilmiş, neredeyse her tarafı sargı bezleriyle kaplı-çünkü çok sıcaktı-görkemli görüntüsünü asla unutmaya-çağım.

Kahramanca davranışından dolayı ona müteşekkirim, bana Ankara antlaşmasıyla gündeme gelen durumu açıklayan bir söz söyledi:

"Generalim, dedi, bana yaşamımın son sevincini veriyorsunuz. Tüm çocukları, yüzyıllardan bu yana, her zaman Fransızlarla dost olan İstanbul'u bir Türk ailesinden geliyorum. Galata lisesinde okudum. Şu...şu...şu...kişileri tanıyorum". Belleğimde kalmayan Fransızca adlar saydı, çünkü ben onları tanı mıyordum.

"Enver-bu adı güçlkle söyledi- Türkiye'yi tutkuları için savaşa itti. Bir gün, büyük ülkeniz kazanırsa, Türkiye'nin sefil tutkuların sürüklediği çıkmazdan kurtulmasına yardım etmenizi dilerim. Büyük ülkenizin Türkiye'ye karşı cömert olmasını arzu ederim.

İkinci olaya gelince; 30 Haziranda çok ağır yaralanmıştım. Çanakkale'de İngiliz ve Fransız tümenlerin bulunduğu o küçük yerde, toplar dört bir tarafı dövdüğü için, yaralıları hemen kaldırıyor ve Sedül Bahr önlerinde demirleyen hastane gemilere taşıyorduk. Bu hastane gemileri, birkaç saat önceden, Asya tarafında beni vuran Türk bataryalarının ateşi altındaydı. Sürekli ateş altındaki hastane gemilerine hiçbir Türk top mermisi isabet etmedi. Ancak ne yazık ki, o gemiler alman denizatlılarca batırıldı. Türk bataryaları asla hastane gemisi batırmadı, oysa bu onlar için çok kolaydı.

Beirut'a beni görmeye geldiğinde, Sayın Ferit Bey'le konuşmamızın konusunu oluşturan soruya bir tümce daha eklemek istiyorum. Çukurova'ya ve Ermenilere gönderme yapıyorum.

Çok sayıda Ermeni, Fransız işgali döneminde Çukurova'ya sığındı; Bu Mareşal Allenby'nin antlaşmaya eklediği bir maddenin sonucuydu. Bu Ermenilerin varlığı, özellikle 1920 yıllarında, ulusalcı ve Fransız birlikler arasındaki askeri eyleme yabancı değildi.

Az önce sözünü ettiğim Türk yüzbaşının kehanetini gerçekleştiren Fransız hükümeti, Türk hükümetiyle antlaşmaya karar verdi ve Ankara antlaşmasını

Gazi

Akademik
Bakış

309

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

imzaladı. Antlaşma, Çukurova'nın doğu Akdeniz'deki ordunun 1. tümeni tarafından boşaltılmasını içeriyordu. Zaten bu boşaltma, Bayan Ferit Bey'in biraz önce protesto ettiği Sevr antlaşmasında öngörülüyordu ve Çukurova, Fransız birliklerini, askeri işgal anlamında, hiç görmedi.

Boşaltma tamamlandı. Ankara antlaşması Ermenilere (zaman zaman söylendiği gibi 300.000 değil, 50.000 kadardılar; sayıları kolayca hesaplandı, çünkü 3000 ya da 4000'i dışında tümü gemilere bindirildi) oradan geçen Sayın Büyükelçi Ferit Bey, konsolosumuz Bay Laporte ve son olarak ta Genel Kurmay başkanı tarafından doğrulanan garantiler veriyordu.

Ne yazık ki bizim ve Çukurova'ya dönen Türk otoritelerinin çabalarına karşın, Ermenileri Ankara hükümetinin verdiği sözlere güvenebileceklerine inandırmak olanaksızdı. Ermeniler bize şöyle diyorlardı: "Siz Fransızlar Türkleri tanımıyorsunuz; onlara güveniyorsunuz: Biz ne olduklarını biliyoruz. Bugün nazikler, yarın bizi katledecekler; biz gitmeye karar verdik".

Ve gittiler. Aşağı yukarı 45.000 Ermeninin, aileleri de dahil, gidişinin en küçük güçlük çekilmeksizin, en küçük pürüz çıkmaksızın ve en küçük katliam yaşanmaksızın, tek bir kişi bile yaralanmadan, gerçekleştirildiği Fransız basınına yeterince yansımadı.

Gemiler hareket etti, göçmen Ermeniler farklı limanlara yanaştılar, ancak limanlar onlara kapalıydı; gemiler yalnızca Çukurova'dan giden 16.000 Ermeninin indiği Suriye'de sığınak buldular. Patrikleri, ocak ayında, Fransa'nın bir kez daha zavallı hemşerilerine göstermiş olduğu konukseverlikten duyduğu minneti cumhuriyet hükümetine iletmem için bana bir telgraf gönderdi.

Şunu doğrulamalıyım ki, Fransız hükümeti, Türkiye'yle uzun süreli dostluk politikasını, Bayan Ferit Bey'in gönderme yaptığı politikayı, iki halkın iyiliği için sürdürülen politikayı, yeniden ele alarak, Ankara antlaşmasını imzaladı. Böylece, yalnızca Fransa ve Türkiye arasında barışı sağlamakla kalmadı, aynı zamanda Ermenilere verdiği sözlere de tuttu.

Ermeniler konusunda, Çukurova'nın iki yıllık işgali sırasında, Ermenilerin korunması için, ölü ya da yaralı 2000 kişinin kanı, hastanelerin, öksüzler yurdunun ve güç durumdaki Ermeni ailelerin bakımı için 40 milyonluk meblağı harcayan dünyanın-Avrupa'nın demiyorum, çünkü sözlerim Amerikalıları da kapsıyor- tek devletidir.

Yabancı basın, Fransa'nın bu konudaki tutumunu eleştirirken, temsil ettiği ulusun benzer katliamlar yapıp yapmadığını araştırırsa iyi eder. (Alkış)

Son bir söz daha söylemek istiyorum. Mustafa Kemal hükümetinin aldığı kararlara güvenmeye ikna etmek için, Ermenilere söylemek istediğim tek bir neden var: Bu hükümetin barışı sağlamayı istemesi gerekiyor ve son sultanların hüküm sürdükleri dönemleri kana bulayan katı aşırılıklara yeniden düşmeyebe-

Görüş

Akademik
Bakış

310

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

lir. Zira Türkiye’de katliamlar yeniden başlarsa, Sayın Poincaré, Sayın Briand ya da şu an hepimizin arzu ettiği şeyi, yani Türkiye’nin dostluğunu, sürdürülecek bir başka politika adamı tarafından yönetildiği şekliyle Fransız hükümeti yok.

BAYAN FERİD-BEY- Anlattıklarınız için teşekkür ederim. Sözleriniz, benimkilerden çok daha etkili oldu.

OTURUM BAŞKANI- Söz isteyen var mı?

LARNAUDE- Yazık, zira duygu sorunu yalnızca burada yok.

GENERAL GOURAUD- Özellikle, dostum Bay Gauvain’le Çukurova’daki Ermenilerin sayısı konusunda aynı düşüncede değilim. Sanıyorum ki, makalelerinden birinde, Çukurova’da 300.000 Ermeni olduğunu söylüyor. Bu doğru değil.

GAUVAIN- Çukurova’da, savaş öncesi halkların durumuna göre, Hıristiyanlar çoğunluktaydı dedim.

GENERAL GOURAUD- Sanmıyorum.

GAUVAIN- Bu savaş öncesi yapılan Türk istatistiklerinden çıkan sonuç.

GENERAL GOURAUD- Çukurova halkının savaş sırasında çok karışık olduğunu sanmıyorum. Çukurova savaştan etkilenmedi; üstelik Ermenilerin sayısı da kesinlikle 1919 ve 1920 yıllarının ilk altı ayı boyunca arttı, çünkü asker katliamların anısı aralarından birçoğunu, Çukurova’ya sığınmak için Türk hükümetinin yönettiği toprakları boşaltmaya itiyordu. O halde, 4 Ocakta sona eren boşaltma sırasında Ermenilerin sayısı 50–55.000 arasındaydı.

GAUVAIN- Bu akşam, Türkiye ve Fransa arasındaki ilişkiler üzerine genel bir konuşma yapacağımızı düşünmüyordum; ancak ciddi çalışmalar sonucu elde edilen istatistikler Türklerin Çukurova’da azınlıkta olduklarını gösteriyor.

BAYAN FERİD-BEY - Tam aksine, Çukurova’da ezici bir çoğunluğumuz var: Çukurova tamamen bir Türk memleketidir.

GAUVAIN- Az önce, İzmir’de % 80 oranında Türk olduğunu söylediğinizi işittim. Şaşırdım kaldım! Fransız ya da İngiliz politik ya da konsolosluk istatistikleri çok farklı sonuçlar veriyor.

BAYAN FERİD-BEY- Bunu Türk değil, Avrupa istatistiklerine dayanarak söylediğimi açıkça belirttim.

GAUVAIN- İzmir’de Türk halkının % 80 oranında olduğunu gösteren istatistik görmedim.

BAYAN FERİD-BEY- Buna inanmanın tek yol İzmir’e gitmek! Rumlar çoğunlukta olduklarından emindiler de, neden yakıp yıktılar?

Halk oylamasını reddetmelerinin anlamlı nedir?

Gazisi

Akademik
Bakış

311

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

OTURUM BAŞKANI- Sayın Chappedelaine'e söz vermek istiyorum.

CHAPPEDELAINE- Hanımefendi, az önce dinlediğimiz güzel konuşmanızdan dolayı sizi saygıyla kutlamama ve sunduğunuz güçlü kanıtlara mütevazı bir katkıda bulunmama lütfen izin verin.

Birkaç hafta önce İzmir'de kalma olanağım oldu. Doğudaki diğer kentlerde olduğu gibi, İzmir'deki muhteşem eğitim kurumlarımızı ziyaret ettim. Doğudaki Fransız okulları dünyanın sekizinci harikası. Kadın ve erkek öğretmenlerimiz inanılmaz şeyler yapmışlar. Bursa, İzmir ve Suriye'nin tüm kentlerinde, bu kurumlar General Gouraud'nun üst düzey otoritesi altında geliyor. Dindar kadın ve erkek Fransızların çok sayıda çocuğa eğitim-öğretim verdiği okullara gittim. Bana tüm sınıfları gezdirdiler. Orada, savaşın alevlendiği dönemde, aynı sıralarda, küçük Türkler, küçük Rumlar, küçük Ermeniler ve küçük Yahudiler dirsek dirseğe oturuyorlardı. Tümü de dinlerini koruyarak, Fransızca öğreniyorlardı. 5 ya da 6 yaşında daha şimdiden dilimizi konuşuyorlardı. İçlerinden bazıları Fransızca iltifat ederken, bazıları da Marseillaise'i söylüyordu.

İzmir'de özellikle Hıristiyan doktrinini kardeşler Kuruluşunu ve Religieuse de Notre Dame de Sion'unkini görme olanağım oldu. Kadın ve erkek Fransızlardan yalnızca şu sözleri işittim:

"Türkler geri gelmeli; bu Fransa'nın büyüklüğü ve saygınlığı için gerekli. Zira, Türkler geri gelmezse ve bu ülke başkalarına, özellikle de Rumlara terk edilirse, bu bizim için her şeyin sonu olur ve yavaş yavaş buradan gitmek zorunda kalırız".

Ankara görüşmeleri başladığında Kahire'deydim: İki gün sonra, Ankara antlaşmasının haberi geldi. Dünyanın en büyük teoloji enstitülerinden bir olan El-Ehzer camisine gittim; Ulemaların ders verdiği saattir. İslam'ın tüm mezheplerinden gelmiş 400-500 öğrenci vardı. Fransızlar geçiyordu. Ben de, faslı askerlerin kumandanı olan bir dostumla birlikteydim. Üniformalıydı. Bizi tanıdılar ve bir grup öğrenci "yaşasın Fransa" diye bağırdı.

Suriye'de gördüklerimden dolayı, ben aslında hazırdım. O an, ikna edilmemiş olsaydım, hemen ikna olurdu. (Alkış.)

OTURUM BAŞKANI- Oturumu kapatmadan önce, Bayan Ferit-Bey'in konuşmasını şu sözlerle özetlemek istiyorum: Fransa, geçmişte ve hala büyük bir saygınlığının olduğu Doğuda barışın sağlanmasını arzu ediyor: Fransa barışa engel yaratacak ülke olmayacak. (Alkış.)

*Comité national
d'étude sociales et politiques
Secrétariat: 45, rue d'Ulm
Gobelins 20-85*

Görüş